

İSLÂM'DA GAYR-İ MÜSLİMLERE TANINAN HAKLAR*

Yazan :

Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî

Çeviren :

Araş. Gör. Osman GÜNER**

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Hiç şüphe yok ki, yeryüzünün hangi yöresinde olursa olsun, Müslüman çoğunlukla birlikte Gayr-i Müslim azınlığın bulunmadığı bir İslam devleti ne dün vardı, ne de bugün vardır. Bu nedenle -İslam hukukunda *Zimmet Ehli* ya da *Zimmîler* diye bilinen- bu azınlığın hakları sorunu, İslam devletinin karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir.

İşte bu sorun, Ağustos 1947'de Pakistan devleti kurulup yeni anayasasını hazırlarken ve anayasada yurttaşların haklarını *Müslümanlar* ve *Gayr-i Müslimler* diye tesbit ederken de ortaya çıkmıştır. Pakistan devlet tarihinin bu aşamasında, Pakistan'da yetişmiş değerli düşünür Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî bu makaleyi, yeni anayasayı hazırlama görevini yüklenen kimselere bir ilham kaynağı olsun diye kaleme almıştır.

Üstad Mevdûdî bu makaleyi, Pakistan'ın şartlarını ve bölgesel sorunları göz önüne alarak yazmıştır. Makaledeki maddelerin büyük bir kısmını Hanefî fakihlerin eserlerinden derlemiştir. Zira Pakistan'da yaşayan müslümanların büyük bir çoğunluğunu bu mezhep mensupları oluşturmaktadır. Biz de bu makaleyi Arapça tercümesinden Türkçeye çevirmeye karar verdik; zira ümidediyoruz ki, günümüz çağdaş(!) dünya devletlerinin gözleri önünde, yalnızca Müslüman oldukları için zulme, işkenceye ve zillete mahkum edilen din kardeşlerimize bu uygulamayı reva

* Bu makale, Pakistan'daki Cemaat-i İslâmiyye'nin reisi merhum Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî tarafından Ağustos 1948'de meşhûr *Tercümânü'l-Kurân* dergisinde yayınlanmıştır. (Çev.)

** O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi

gören insan hakları havarilerine İslam'ın bir cevabı olur!.. Bu konularda İslam'ı yanlış tanıyanlar için de, belki yeni bir fırsat doğmuş olur!..

İSLAM DEVLETİNDE GAYR-İ MÜSLİMLERE TANINAN HAKLAR

İslam devletinde Gayr-i Müslimlerin haklarına geçmeden önce, İslam devletinin gerçekte ideolojiye dayalı (Ideological) bir devlet düzeni olduğunu ve Demokratik Ulusal devlet düzeninden farklı bir yapıya sahip olduğunu belirtmemiz gerekir. Bu iki devlet arasındaki biçimsel farklılık nedeniyle, sözkonusu mesele üzerinde bir takım sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bunları bazı karşılaştırmalar yaparak şu şekilde ortaya koymak mümkündür:

- 1- İslam devleti, kendi sınırları içinde yaşayan halkı iki kısma ayırır:
 - a) İslam devletinin dayandığı prensiplere inanan kesim ki, bunlar *Müslümanlar*'dır.
 - b) Bu prensiplere inanmayan kesim ki, bunlar da *Gayr-i Müslimler*'dir.

Ulusal devlet de onları ikiye ayırır:

- a) Devleti kuran ve işlerini düzenleyen ulusa mensup olanlar,
- b) Bu ulusa mensup olmayanlar.

Bunlar, modern terminolojide *azınlıklar* ve *çoğunluklar* diye tanımlanmaktadır (National Minority).

- 2- İslam devletinde hükümeti ancak, onun esaslarına inanan kimseler kurabilir. Hükümet, her ne kadar inanmayanlara idarî işlerde görev verse bile, sistemde başkanlık, yasama ve yürütme gibi makamlara onları atayamaz.

Ulusal devlet ise, başkanlıkla yasama ve yürütme makamlarını yalnızca kendi ulusuna mensup kimselere tevdi eder. Halkın sayıca azınlıkta kalan diğer kesiminin sağlam ve güvenli bir mevkileri yoktur. Hiç kimse bunu bu devletlerde açıkça belirtmese de, uygulama ancak bu şekilde olmaktadır. Bazen her ne kadar azınlık mensuplarından bir kaç idarî bir makama atansa bile, bu ancak ya görevin çok zor olmasından ya da göstermelik bir durum olmasından kaynaklanır. Zaten bu gibi kimselere uygulama düzeyinde söz hakkı verilmemektedir.

- 3- İslam devleti –bizzat şekil itibariyle– müslümanlarla gayr-i müslimleri ayrı mütalaa etmek ve yalnızca gayr-i müslimlere tanınan hakları açıkça belirtmek zorundadır.

Ulusal devlette ise, azınlıklara hakları verilirken nasıl bir yöntem izleneceği tesbit edilmekte, bütün vatandaşların tek bir millet olduğu teorik olarak belirtilmekte ve onlara kağıt üzerinde eşitlik hakkı bile tanınmakta ise de, uygulamada azınlıkla çoğunluk arasında ayrıma gidilmekte ve gerçekte azınlık hiç bir şekilde bu haklardan istifade ettirilmemektedir.

- 4- İslam devleti sistemde, gayr-i müslimlerin varlığı nedeniyle karşılaştığı sorunları, belli güvenlik hakları (Guarantee) vermek suretiyle onları razı ederek çözüme kavuşturur ve rejimin temel prensiplerine dayalı işlerin çözümü ve akdi konusunda onların bizzat sistemin işleyişine katılmalarına izin vermez. İslamî prensipleri kendi rızalarıyla kabul ettikleri takdirde, hakim zümreye katılma fırsatını da onlara tanımış olur.

Ulusal devlet ise, rejimde yabancı unsurların varlığı ile ortaya çıkan sorunları üç farklı yöntemle çözümlenmeye çalışır:

- a) Bu unsurları çoğunluk içerisinde kişiliklerini kaybedinceye kadar yavaş yavaş asimile etmeye çalışmak,
- b) Varlıklarını ülkeden tamamen silmek için, öldürme, işkence etme ve sürgüne gönderme gibi zalimane yöntemlere başvurmak,
- c) Onlara devlet içerisinde köle/parya gibi davranmak.

İşte bu üç önlem, dünyadaki Demokratik Ulusal devletlerin çoğu kez başvurduğu yöntemlerdir. İşte Müslümanlar! Hindistan'da işgal altındaki Filistin'de ve sayılarının çokluğuna rağmen Cezayir'de bu çirkinliği bizzat yaşıyorlar.

- 5- İslam devletinin, İslam hukukunun gayr-i müslimler için tesbit ettiği bütün hakların onlara verilmesinden başka seçeneği yoktur. Hiç kimsenin bu hakları onlardan almaya ya da onlarda kısıtlama yapmaya hakkı yoktur. Hiç şüphe yok ki, Müslümanlara düşen görev, İslamî esaslara ters düşmemek koşuluyla bunlara başka hakları da eklemektir.

Oysa Demokratik Ulusal devletin azınlıklara tanıdığı bütün haklar, çoğunluğun yetkisi altındadır. Çoğunluğun bu hakları azınlıklara verme se-

lahiyeti bulunduğu gibi, bunlardan bir kısmını kısıtlama veya onlardan tamamını zorla alma yetkisi de vardır. Bu nedenle, bu devletlerde yaşayan azınlıklar, gerçekte çoğunlukla olan ilişkilerde rehine gibi görülmekte ve temel insan hakları da dahil, bu hakların sabit bir güvencesi bulunmamaktadır.

İşte bu temel ayrılıklar, İslâm'ın *Zimmet Ehli*'ne karşı tutumuyla, Demokratik Ulusal devletin azınlıklara karşı takındığı tavrın birbirinden farklı olan yönlerini açıkça ortaya koymaktadır. Kişi bu farklılıkları göz önünde bulundurmadığı sürece, ne konuyu karıştırmaktan kendisini alabilecek, ne de Modern Demokratik Ulusal devletlerin, azınlıklara, hukukun ilkeleri çerçevesinde eşit haklar tanıdığı, buna karşın İslam'ın gayr-i müslimlere bu gibi hakları tanımadığı, hatta bu kapıyı daralttığı şeklindeki hatalı sanıdan kendisini kurtarabilecektir.

Bu zorunlu ve aynı zamanda önemli açıklamalardan sonra bu makalede ele alacağımız eşas konuya dönebiliriz.

GAYR-İ MÜSLİM YURTTAŞLARIN SINIFLANDIRILMASI

İslâm hukuku, Gayr-i Müslim halkı üç gruba ayırmaktadır:

- 1- Barış ya da anlaşma yoluyla İslam devletinin korumasına girenler,
- 2- Savaşta yenik düşenler yani ülkeleri savaş yoluyla fethedilenler,
- 3- Savaş ya da barış yoluyla değil de başka bir yolla İslam devletine katılanlar.

Bu gayr-i müslim grupların üçü de genel zımmî hukukundan aynı şekilde yararlanırlar; ancak, bunlardan ilk ikisi hakkında verilen hükümlerde önemsiz farklılıklar vardır. Bu nedenle genel zımmî hukukunun ayrıntılarına geçmeden önce, onları diğerlerinden ayıran hükümler üzerinde durmak istiyoruz.

1- Anlaşmalı Olanlar:

Bunlar ya savaştan önce ya da savaş sırasında islâmî yönetime bağlılığı ve itaati kabul eden ve belli şartlarda anlaşmış olan kimselerdir. İslam hukuku bunlar hakkında, kendileriyle yapılan barış şartları gereğince hüküm verir. Düşmanı barışa teşvik etmek maksadıyla başlangıçta toleranslı şartlarda anlaşıp, sonra anlaşma sağlanınca da, bu şartlara rağmen üzerinde anlaşma bulunmayan hükümleri uygulamak, bu günün *uygar* geçinen toplumlarına has bir siyaset örneğidir. Fakat İslam bunu (hukuken) yasak-

ladığı gibi, (dinen de) haram ve büyük bir günah saymıştır. Buna göre kaçınılmaz olan şudur: Eğer müslümanlarla Gayr-i Müslimler arasında uyulması gereken şartlar tesbit edilerek üzerinde anlaşma sağlanmışsa, ne zamanla kuvvetler dengesinin bozulması ne de birinin diğerine göre üstünlüğü ele geçirmesi (Ralatue Pozition) bu şartların çiğnenmesine neden olamaz. Nebî @ bu konuda şöyle buyuruyor:

*"Belki siz ilerde bir toplulukla savaşmış onlara galip gelirsiniz de, onlar canlarını ve evlatlarını malları karşılığında sizden koru(mak isteyebili)rler. (Bir rivayete göre: "Sizinle barış anlaşması yapabilirler") Bu durumda artık onlara ilişmeyin, zira bu size yarar sağlamaz."*¹

Bir başka hadiste de şöyle buyruluyor:

*"Dikkat edin! Her kim anlaşmalı bir zımmîye zulmeder veya gücünün üstünde bir şey teklif ederse, ya da tahrik ederek veya razı olmadığı halde kendisinden bir şey alırsa, kıyamet günü karşısında beni bulur."*²

İfadeler her iki hadiste de genel mahiyettedir. Bunlardan çıkarılan hükme göre, zımmîlerin yaptıkları anlaşma neticesinde elde ettikleri bir takım haklar vardır ve buna göre mülklerini ellerinden almak, meskenlerini zorla ele geçirmek, (suçunun öngörmediği nisbette) ağır cezaî hükümler uygulamak ve inançlarına mühadale etmek caiz değildir. Aynı şekilde onlara saygısızlık etmek, zulüm ve haksızlığı reva görmek, güçlerinin yetmediği şeyleri yüklemek veya haksız yere ellerindeki almak da caiz değildir. İslam hukukçuları bu hükümleri koyarken, barış yoluyla hakim oldukları milletler için bütün bu hükümleri tek tek içeren bir kanun metni tedvin etmemiş, aksine onlarla birlikte tesbit ettikleri barış şartlarına göre muamele göreceklarine dair genel kuralların tesciliyle yetinmişlerdir. Bu konuda Ebû Yûsuf (v.182/798) diyor ki: *"Onlardan yalnızca anlaşmada belirtilen şeyler alınır, şartlar neyi gerektiriyorsa ona aynen uyulur ve buna hiç bir şek eklenmez."*³

2- Zorla Fethedilen Bölgelerde Oturanlar:

Gayr-i Müslimlerin ikinci grubu ise, Müslümanlarla güçlerinin sonuna kadar savaşmış, İslam ordusunun kırsalları ve askerî bölgeleri ele geçinceye kadar çatışmayı bırakmayan ve ülkelerine ancak fetih yoluyla girebildikleri

1. Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eşâs es-Sicistânî, *es-Sünen*, İstanbul, 1981, İmâre, 33, (III/437).

2. Ebû Dâvud, İmâre, 33 (III/437).

3. Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrahim, *Kitabu'l-Harac*, nşr. el-Kâdî Muhibbuddin el-Hatib, V.baska, Kahire, 1396, ss.68-69.

kimselerdir. Bu gibi kimseler, güvence/zimmet akdi yaptığında, kendilerine belli bir takım haklar tanınmıştır. Fıkıh kitaplarında konuyla ilgili çok geniş açıklamalar mevcuttur.

İslam hukukunda bu tür zimmîlerin konumunu belirleyen hükümleri şöyle özetleyebiliriz:

- a) Devlet başkanı/İmam onlardan *cizye* almayı kabul etmişse, artık zimmet akdi ebedi olarak belirlenmiş demektir. Bu durumda Müslümanlara düşen, onların canlarını ve mallarını korumaktır. "Zira cizyenin kabul edilmesiyle, canın ve malın dokunulmazlığı kesinleşmiş olur."⁴ Artık bundan sonra ne devlet başkanının, ne de Müslümanların, onların sahip oldukları mülkleri almaya ya da onları köleleştirmeye hakları vardır. Hz. Ömer (r.a.), Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'a gönderdiği mektupta çok açık bir şekilde şunları dile getirmişti: "Onlardan *cizye* aldığı zaman, artık üzerlerinde hiç bir hakkın kalmamıştır."⁵
- b) Anlaşma gerçekleşince zimmîler arazilerinin bizzat sahibi olurlar ve sahip oldukları mallar da varislerine intikal edebilir. Ayrıca bunlar üzerinde satma, bağışlama ve rehin bırakma gibi tasarruf haklarına da sahip olurlar. Artık İslam devletinin onların mülklerinden hiç bir şeyi alma yetkisi yoktur⁶.
- c) *Cizye miktarı* zimmîlerin ekonomik durumlarına göre belirlenir; zenginden çok, orta halliden biraz daha az, fakirden ise çok daha az miktarda *cizye* alınır. Geçimini sağlayamayan ya da başkalarına muhtaç olan kimseler *cizyeden* muaf tutulurlar. Her ne kadar *cizye* için muayyen bir miktar belirlenmemişse de, miktarın tayini sırasında kolaylık sağlanması ve zimmîler için ödeme kolaylığı bulunan şeklin tercih edilmesi gerekir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) zengin olan erkeklerden yılda 48, orta hallilerden 24, fakirlerden de 12 dirhem gümüşün *cizye* olarak alınmasını emretmişti⁷.
- d) *Cizye* ancak savaşmaya gücü yeten zimmîlerden alınır. Sözgelimi, savaşmaya gücü yetmeyen çocuklar, kadınlar, düşkünler, âmâlar,

4. Alâuddin Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'fi Tertibi's-Şerâi'*, nşr. Z. Ali Yusuf, Kahire, trz, IX, 4330.

5. Ebû Yûsuf, *a.g.e.*, s.152.

6. Kemâluddin Muhammed b. Abdilvâhid İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, Mısır, 1316, IV, 359.

7. Ebû Yûsuf, *a.g.e.*, s.132.

kötürümler, dilenciler, rahipler, yaşı ilerlemiş olanlarla köle ve câriyelerden cizye alınmaz⁸.

- e) Şüphesiz zorla fethedilen yerlerdeki mabedlerin kullanılması, Müslümanların en tabi hakkıdır. Ancak bu hakkı kullanmayarak bu gibi yerleri kendi haline bırakmak en güzel ve en erdemli bir bağış şeklidir. Hz. Ömer (r.a.) döneminde savaşarak alınan topraklarda, müslümanlar tek bir ibadet yerini bile yıkmadıkları gibi, onlara karşı kötü bir davranışta da bulunmamışlardır. İmam Ebû Yûsuf bu mabedlerden bahsederken şöyle diyor: "*Mabedler kendi hallerine bırakıldı; ne yıkıldılar ne de bir saldırıya maruz kaldılar.*"⁹

GENEL ZİMMÎ HUKUKU

Şimdi de bütün zimmîleri içine alan haklardan bahsedeceğiz:

a) Canın Korunması:

Zimmînin kanı Müslüman'ın kanı gibidir. Nasıl ki, bir zimmînin, Müslümanı (kasten) öldürdüğünde kisası gerekiyorsa, aynı şekilde Müslümanın da zimmîyi öldürmesi halinde kendisine kisas gerekir. Ömer b. el-Hasan'ın İbrahim'den naklettiğine göre, müslümanlardan biri bir zimmîyi öldürmüştü de; durum Nebi @'a intikal edince: "*İçinizde onun güvenliğini sağlamaya en yetkili olanınız benim*" diyerek kisası emretmiş, bunun üzerine katil öldürülmüştü¹⁰.

Hz. Ömer (r.a.) zamanında Bekir b. Vâil oğullarından biri Hire'de bir zimmîyi öldürmüştü; bunun üzerine Ömer (r.a.) adamın maktûlün velilerine teslim edilmesini emretmiş, teslim olması üzerine onlar da kisas uygulamışlardı¹¹.

Hz.Osman'ın hilafeti döneminde bir grup âlim, Ubeydullah b. Ömer'in babasını öldürmeye tahrik ve teşvik ettiği gerekçesiyle Hürmüzan'ı katletmesi üzerine Ubeydullah'a had tatbikini öngörmüşlerdi¹².

8. el-Kâsânî, a.g.e., IX, 4330-4331; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., IV, 372-373; Ebû Yûsûf, a.g.e., s.132.

9. Ebû Yûsuf, a.g.e., s.137.

10. Ali b. Ömer ed-Darekudnî, *es-Sünen*, thk. A. Haşim Yemânî, Medine, 1966, III, 165; el-Kâsânî, a.g.e., X, 4626; Abdullah b. Yusuf ez-Zeyleî, *Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye*, Kahire, 1938, IV, 336; Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahikâmu'l-Kur'ân*, thk. M. es-Sâdık Kamhâvî, Kahire, trz., I, 174-175; Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed el-Ezdî et-Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Asâr*, thk. M. Zühri en-Neccâr, Kahire, trz., III, 195.

11. ez-Zeyleî, a.g.e., IV, 337; Dârekudnî bu hadisi şu lafızlarla rivayet etmiştir. "*Onun güvenliğini sağlamaya içinizde en yetkili benim!*", bkz. a.g.e., III, 134-135.

12. et-Tahâvî, a.g.e., III, 194; ez-Zeyleî, a.g.e., IV.338.

Hız. Ali'nin hilafeti sırasında, müslümanlardan birinin bir zımmîyi öldürdüğü iddia edilmiş, deliller de aleyhine çıkınca, hakkında kısasa hükmedilmiştir; maktûlün kardeşi Ali'ye (r.a.) gelip "kısastan vazgeçtim" dediği halde Ali (r.a.) buna razı olmamış ve: "belki onlar seni buna zorladılar ya da tehdit ettiler" demişti. Adamın, "Hayır, ben onlardan diyet aldım, hem bu adamı öldürmekle kardeşimin geri döneceğini de sanmıyorum" demesi üzerine Ali (r.a.) katili serbest bırakarak "zımnet altındaki herkesin kanı kanımız, diyeti de diyetimizdir." demişti¹³. Başka bir rivayete göre, "onlar zımnet akdini ancak, mallarının mallarımız, kanlarının da kanlarımız gibi olabilmesi için kabul ettiler" demişti¹⁴. Fakîhler buradan, Müslüman'ın hataen bir zımmîyi öldürmesi durumunda alınan diyetle, zımmînin bir müslüman'ı öldürmesi halindeki diyetin aynı olduğu hükmünü çıkarmışlardır¹⁵.

Ceza Hukuku:

İslam devletinde ceza hukukü, gerek Müslümanlar gerekse zımmîler için aynı hükümleri içerir. Her ikisi de konum itibariyle aynı haklara sahiptir. Gerek Müslüman gerekse zımmî, birine karşı işledikleri suçlardan ötürü aynı cezaya çarptırılırlar. İster Müslüman zımmînin, isterse zımmî Müslümanın malını çalmış olsun her iki durumda da hırsızın eli kesilir. Yine zımmî ya da Müslümanlardan herhangi biri, bir kadına veya bir erkeğe zina iftirasında bulunmuş olsa, aralarında hiç bir ayırım gözetmeksizin her birine aynı şekilde iftira haddi uygulanır. Zinada da durum aynıdır, her ikisine aynı ölçüde zina haddi uygulanır. Ancak içkide durum farklıdır, zira zımmîler İslam'da içki haddinden muaf tutulmuşlardır¹⁶.

Medenî/Beşerî Hukuk:

Medenî hukukda da Müslüman ve zımmîler için aynı hükümler mevcuttur ve her ikisi için de tek bir yasa vardır. Hız.Ali'nin (r.a.) "malları mallarımız gibidir." sözünden, onların mallarının da Müslümanların malları gibi korunması kastedilmiştir. Medenî hukukda her iki taraf, birbirine eşittir. Bu eşitlik, gerek Müslümanın gerekse zımmînin aynı hadler ve ölçülerle yükümlü tutulmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla Müslümanlara yasak-

13. el-Cessâs, a.g.e., I, 174-175; ez-Zeylei, a.g.e., IV, 337.

14. el-Kâsânî, a.g.e., IX, 4330.

15. ed-Dârekudnî, a.g.e., III, 129-130.

16. Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr el-Merginânî, el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-Mübtedî, Mısır, trz., II, 103; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., IV, 155.

lanmış ticarî uygulamalar, zimmîlere de yasaklanmış; aynı şekilde Müslümanlara haram kılınmış olan faizli işlemler zimmîlere de haram kılınmıştır. Zimmîler ancak içki ve domuza dair hükümlerden istisna edilmişlerdir. Onlara içkinin yapılması, içilmesi ve satılması serbest olduğu gibi, domuzun da yetiştirilmesi, yenilmesi ve satılması serbesttir¹⁷. Bu nedenle Müslümanlardan biri zimmîye ait şaraba domuza zarar verse, zararını tazmin etmek zorundadır. ed-Dürri'l-Muhtâr'da sözkonusu hüküm şöyle geçmektedir: "*Müslüman, zimmînin şarabına ve domuzuna hasar verse, karşılığını ödemek zorundadır.*"¹⁸

b) Şahsiyetin Korunması:

Zimmînin her halukarda ne el ve dil ile incitilmesi, ne de sövülüp dövülmesi ve çekiştirilmesi helaldir; zira bunların hiç birisi Müslüman hakkında da caiz değildir. ed-Dürri'l-Muhtâr'da bu hüküm şöyle ifade edilmiştir: "*Müslümana olduğu gibi zimmîye de eziyet verilmemesi ve ardından çekiştirmenin haram olması gerekir.*"¹⁹

Zimmetin Tesbiti:

Zimmet akdi Müslümanlar için ebediyyen bağlayıcı bir akiddir. Yani anlaşma meydana geldikten sonra, onu bozmaya hakları yoktur. Fakat zimmîler bu konuda bağımlı değildirler, istedikleri takdirde onu zorunlu hale getirebilecekleri gibi, kaldırabilirler de. el-Kâsânî'nin "*Müslümanlar için bağlayıcı olan bu akdi, onların hiç bir zaman bozma yetkisi yoktur. Zimmîler hakkında ise, bu akid bağlayıcı değildir.*"²⁰

Zimmî, büyük günah işlemiş olsa bile akdini bozmuş sayılmaz, hatta cizyeden kaçınmak, Müslüman birini öldürmek, Nebî @'a küfretmek ve müslüman bir kadınla zina etmek gibi büyük fiiller bile anlaşmayı ortadan kaldırmaz. Zimmî işlediği bütün bu fiillere karşılık kanun önünde herhangi bir suçlu gibi yargılanır ve işlediği bu suçlar devlete karşı gelmiş asi biri gibi telakki edilmez, zimmet akdini de bozmuş sayılmaz. Ancak hiç şüphe yok ki, şu iki durum zimmîler açısından bu akdin sona ermesine neden olur:

17. Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, II. baskı, Beyrut, trz., IX, 57-58. İmam Mâlik'e (v.179/795) göre, zimmî içki haddinden muaf olduğu gibi, zinâ haddinden de muaf. O bu hükmünü Hz.Ömer'in şu uygulamasına dayandırmaktadır. Hz. Ömer bir zimmî zinâ ettiği zaman onun hakkındaki hükmü kendi dinlerine bırakırdı. Yani kendi kişisel durumlarıyla ilgili kanunların uygulanmasını isterdi.

18. Ahmet et-Tahânevî el-Hanefî, *Hâşiyetü't-Tahâvî ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Beyrut, 1975, II, 459.

19. et-Tahânevî, *a.g.e.*, II, 459.

20. el-Kâsânî, *a.g.e.*, IX, 4334.

- 1- İslam ülkesini terk edip yabancı/harb ülkeye iltihak etmek,
- 2- İslam devletine açıkça baş kaldırıp ülkede fitnenin yayılmasına çalışmak²¹.

c) Kişisel Durumlar:

Zimmîlerin kişisel durumları, kendi Şahıs hukuklarına (Personal Law) göre düzenlenir. Bu durumlarda İslam hukuku onlara tatbik edilmez. Eğer bizim kişisel durumlarımızla ilgili bu yasak, onların dinî ve millî kanunlarına göre yasak değilse, İslam mahkemesi onların hukukunu uygulayarak o şeyin onlara caiz olduğuna hükmeder. Sözgelimi, zimmîlere göre eğer şahitsiz, mehirsiz, iddet sırasında ya da mahrem olanlarla evlenmek helal ise, İslam devletinde bu gibi durumların onlara caiz görülmesi gerekir. Nitekim Râşid Halifeler ve onları takip eden dönemdeki İslamî yönetimlerde uygulama bu şekilde idi. Halife Ömer b. Abdülaziz el-Hasanu'l-Basrî'ye yazdığı mektupta ondan şu konuda fetva istiyordu: "*Râşid Halifeler zimmîleri mahremlerle evlenme, domuz ve şarabın kullanımı gibi konularda niçin serbest bırakmışlardı?*" O, buna şöyle karşılık vermişti: "*Onlar inançlarında serbest bırakılmaları için cizye veriyorlardı, o halde sana bidatçılık yapmak değil, onların yoluna tabi olmak düşer, ve's-salam!*"

Eğer taraflardan her biri, bizzat kendi aralarında mahkemenin İslam hukukuna göre hüküm vermesini istiyorlarsa, mahkeme bu isteğe uyar ve bu hükmü şer'î yasalara göre verir. Şahıs hukukunu ilgilendiren meselelerde taraflardan biri Müslüman ise aralarında yine İslamî yasalara göre hüküm verilir. Sözgelimi, Hıristiyan bir kadın Müslüman bir erkekle evli iken kocası ölmüş olsa, iddeti konusunda şer'î yasalara göre hüküm verilmesi gerekir. Eğer henüz iddeti bitmemişken başka birisi ile evlenmiş olsa nikahı geçersiz/batıl olur²².

d) Dinî Semboller:

İslam hukuku zimmîlere, kendilerine ait köy ve kasabalarda olmak koşuluyla, dinî ve millî sembollerin açıkça gösterilmesi ve duyurulmasını serbest bırakmıştır. Ancak eğer halkı Müslüman olan köy ve şehirlerde oturuyorlarsa, İslam devleti bu konuda onlara serbestiyet tanıyacağı gibi, bazı kayıtlar da koyabilir²³. el-Bedâi'de bu hükme şöyle temas edilmektedir: "*Daha önce sözünü ettiğimiz gibi, Müslümanlara ait olmayan köy ve şehirlerde, çok*

21. el-Kâsânî, a.g.e., IX, 4334.

22. İbnü'l-Hümâm, a.g.e., III, 289; et-Tahânevî, a.g.e., II, 215.

23. es-Serahsî, a.g.e., V, 38-41.

sayıda Müslüman bulunsa bile, domuz ve şarabın açıkça (alınıp) satılması, çan çalınması ve haç takılması gibi uygulamalar yasak değildir. Bunlar sadece Cumaların kılındığı bayramların ve hadlerin uygulandığı İslam şehirlerinde mekruh görülmüştür... Zina ve diğer kötü davranışlar gibi kendi dinlenince yasaklanmış olan ve kendilerinin de haram olduğuna inandıkları davranışların, ister İslam şehirlerinde isterse kendi şehirlerinde olmuş olsun, açıkça işlenmesine müsaade edilmez."²⁴ Onlara İslam şehirlerinde, bayramlarda haç ve putlarını açıkça taşımalarına müsaade edilmez. Şayet sembollerini, kendilerine ait mabedler içerisinde taşıyor icra ediyorsa, bu konuda dokunulmazlıkları vardır ve İslam devletin hiçbir şekilde buna müdahale etmeye hakkı yoktur²⁵.

e) Mabedler/İbadet Yerleri:

İslam şehirlerinde zimmülere ait, eskiden kalma mabedlere ilişmek caiz değildir. Şayet bu mabedlerden biri yıkılmış olsa, zimmülerin aynı yerde mabedi yeniden yaptırma hakları vardır. Ancak İslam şehirlerinde yeni mabedler inşa etmelerine müsaade edilmez²⁶. Bununla birlikte, Müslümanlara ait olmayan şehirlerde yeni mabedler inşa etmeleri serbesttir. Aynı şekilde Müslümanlar kendi şehirlerinden birini ihmal etmişlerse, yani yöneticileri/inamları orayı kendi haline bırakarak Cumaları, bayramları ve hadleri yerine getirmiyorlarsa, zimmülerin orada istedikleri mabedi yapmaları ve sembollerini açıkça göstermeleri caizdir²⁷. İbn Abbas'ın bu konuda fetvâsı şu şekildedir: "Zimmüler, Arapların kurduğu şehirlerde ne sinagog kurabilirler, ne de kilise. Ayrıca onların oralarda çan çalmaları, açıktan içki içmeleri ve domuz yetiştirmeleri de yasaktır. Yabancıların kurduğu fakat, yüce Allah'ın fethini Araplara nasib etmesile hükümranlığımı ele geçirdikleri şehirlerde durum farklıdır: Yabancıların kendi statülerine göre bir takım hakları vardır ve Arapların bu hakları onlara vermeleri gerekir."²⁸

f) Cizye ve Harac Toplarken Gösterilen Hoşgörü:

İslam'da cizye ve harac konusunda zimmülere karşı her türlü baskı ve şiddetin yasaklandığı ve şartlar ne olursa olsun yumuşak ve iyilikle muamele ve güçlerinin yetmediği şeylerle sorumlu tutmamaya teşvik edildiği

24. Buradaki köy ve şehirlerden maksad, şerî istilahta "İslam şehirleri" diye tanımlanan yerlerdir. Bu kavram, toprakları yalnızca Müslümanlara ait olan yerler için kullanılır. Oralarda yalnızca Müslümanlar islami sembollerini kullanabilirler.

25. el-Kâsânî, a.g.e., IX, 4336.

26. es-Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyer'l-Kebîr*, Kahire, 1971, IV, 1534-1535.

27. el-Kâsânî, a.g.e., IX, 4337; bkz. es-Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyer*, IV, 1540.

28. es-Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyer*, IV, 1541; el-Kâsânî, a.g.e., IX, 4337.

görülmektedir. Esasen güçlerini aşan malî ödemeler gerekmediği halde, Hz.Ömer (r.a.) yine de idarecilerine "güçlerinin üstünde birşeyle sorumlu tutmamalarını" emrederdi²⁹.

Cizyeyi karşılamak üzere (mallarını ve) mülklerini satmak için baskı yapmak da caiz değildir. Hz.Ali (r.a.) memurlarından bir kısmına şunları yazmıştı: "Onlara, haraclarını ödeyebilmek için ne bineklerini, ne ineklerini ve -ister yazlık isterse kışlık olsun- ne de giyeceklerini sattırmayasınız."³⁰

Yine bir başka sebeple onlara şu talimatı göndermişti: "Onlara, -gerek yazlık gerekse kışlık olsun- ne elbiselerini, ne yiyeceklerini ve ne de kullandıkları hayvanları sattırmayasın! Para için hiç birine bir tek kançı bile vurmayasın! Onları ayakta bekletme, haracı karşılamak üzere hiç birine mallarını sattırma! Biz ancak ihtiyaçlarından fazlasını almakla emrolunduk. Şayet emirlerime karşı gelip aksini yaparsanız, Allah katında bunun hesabını yalnızca siz verirsiniz. Bunlara karşı geldiğinizi duyarsam, sizi görevinizden derhal azledirim."³¹

Onlardan cizye toplarken her türlü baskı ve zorbalık yasaklanmıştır. Hz. Ömer'in (r.a.) Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'a yazdığı mektuptaki şu ifadeler bunu göstermektedir: "Müslümanların onlara zulmetmelerine, zarar vermelerine ve helal olmayan yollarla mallarını yemelerine mani ol!"³²

Hz.Ömer, Şam'a doğru bir yolculuğu sırasında, cizye toplarken zimmîlere eziyet eden memurlarla karşılaşmış ve onlara şöyle demişti: "İnsanlara azab etmeyin, dünyada insanlara azab edenler, kıyamet günü Allah'ın azabına uğrayacaklardır."³³

Hişam b. Hakim, Hims valisinin Nabat ahalisinden bazı kimseleri, cizyelerini tahsil için güneşte beklettiğini görünce: "Bunların hali ne böyle!? Ben Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu işittim:

"Dünyada Allah'ın kullarına azab edenler, ahirette O'nun azabına uğrayacaklardır."³⁴ demişti.

29. Ebû Yusuf, *a.g.e.*, ss. 134-135.

30. Sâdık Hasan Han (Sâdık b. Hasan b. Ali el-Buhârî), *Fethu'l-Beyân fî mekâsidi'l-Kur'ân*, Kahire, 1965, IV, 113.

31. Ebû Yusuf, *a.g.e.*, s. 17.

32. Aynı eser, s.107.

33. Aynı eser, s. 135.

34. Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *es-Sahîh*, İstanbul, 1981, Birr, 117-119 (III/2017-8); *Ebû Davud*, İmâre, 32(III/434); Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, İstanbul, 1981, III, 403, 404, 468; Ebû Yusuf, *a.g.e.*, s.135.

Müslüman fakihler, cizye ve harac vermeyi reddeden kimseler hakkında, fazla zorluk çıkarmamak koşuluyla eğitilmek maksadıyla hapsedilebilecekleri hükmünü vermişlerdir. Ebû Yusuf diyor ki: "...Onlara yumuşak davranmak gerekir; ancak cizyeyi ödemedikleri takdirde, hapsedilirler ve borçlarını ödeyinceye kadar da tahliye edilmezler."³⁵

Yoksul ve çalışıp kazanmaktan aciz kimseler, yalnızca cizyeden muaf tutulmakla kalmayıp Beytü'l-Mal'den kendilerine bir miktar da maaş bağlanır. Hâlid b. el-Velîd Hirelilerle yaptığı anlaşmaya şunları yazdırmıştı: "Onlara şu hakları tanıdım: İçlerinde çalışmaktan aciz yaşlı bulunur ya da hastalık gibi nedenlerle sakatlanır ve bir belaya uğrar yahut da zengin iken yoksul duruma düşer ve dindaşlarının sadakalarıyla geçinmek zorunda kalırsa, kendisine düşen vergi kaldırılın ve ailesiyle birlikte nafakası Müslümanların Beytü'l-Mal'inden karşılansın!"³⁶

Nitekim Hz. Ömer bir gün yolda giderken dilenmekte olan yaşlı bir zimmîye rastlamış ve neden bu hale düştüğünü sormuş; yaşlı adamın "malım yok, fakat buna rağmen benden cizye alınıyor" demesi üzerine, Hz. Ömer ondan cizyenin kaldırılıp, Beytü'l-Mal'den kendisine maaş bağlanmasını emrederek, ilgili memura da şunları yazmıştı: "Vallahi biz bu adama insafla muamele etmiyoruz, kendiniz doyuncaya kadar yiyor, yaşlı olmasına rağmen ondan da cizye alıyoruz."³⁷ Yine Hz. Ömer Şam'a bir seyahati sırasında yardıma muhtaç zimmîlerin nafakasının Beytü'l-Mal'den karşılanmasını emretmişti³⁸.

Ayrıca zimmî, zimmetinde cizye borcu olduğu halde vefat ederse, bu borç ne terekesinden alınır, ne de varisleri ödemekle yükümlü tutulur. Ebû Yusuf'un ifadesine göre, "Zimmî mükellef, kendisine cizye vacip olduktan sonra, cizyenin tamamı ya da bir kısmı uhdesinde kaldığı halde vefat etmiş olsa, kalan cizye borcu varislerinden de terekesinden de alınmaz."³⁹

g) Ticari Vergi:

Müslümanların ticaret mallarında olduğu gibi, zimmîlerin ticaret mallarından da değeri ikiyüz (200) dirhem gümüşe ya da yirmi (20) miskal altına ulaşması halinde vergi alınır⁴⁰. Hiç şüphesiz ki, İslam Hukukçuları,

35. Ebû Yusuf, a.g.e., s.133.

36. Aynı eser, s.155-6.

37. Aynı eser, s.136; İbinü'l-Hümmam, a.g.e., IV, 373.

38. Ebu'l-Hasan Ahmed b. Yahyâ el-Belâzuri, *Futûhu'l-Buldân*, Beyrut, 1978, s.13.

39. Ebû Yusuf, a.g.e., s.132; es-Serahsi, a.g.e., X, 81.

40. Ebû Yusuf, a.g.e., s.133. Bu gün bu vergiyi koyarken, nisabın bu şekilde olması zorunlu değildir.

Bu nisabın çağın şartlarına göre tesbit edilmesi gerekir.

zımmî tüccarı %5, müslüman tüccarı da %2.5 oranında vergi ile yükümlü tutmuşlardır. Ancak onların verdiği bu hüküm, –kendi ictihadlarının dışında– şer’î bir nassa dayanmıyor, yalnızca o dönemin maslahatı bunu gerektirdiği için böyle bir hüküm verilmişti. Zira o devirde yaşayan Müslümanların büyük bir kısmı, İslam devletini savunmak amacıyla orduya katıldıkları için, ticaret büyük ölçüde zimmîlerin eline geçmişti. Bu nedenle İslam hukukçuları, Müslümanları ticarete teşvik ve ticarî menfaatlerini korumak için onlardan daha düşük oranda ticarî vergi almayı uygun görmüşlerdi.

h) Askerî Hizmetlerin Yürütülmesi:

Zimmîler askerlik hizmetinden muaf tutulmuşlardır. İslam devletinin savunması, yalnızca Müslümanlara ait bir görevdir. Zira devlet belli bir ideolojiye dayanır; onun uğrunda da yalnızca o ideolojinin hakikatine inanan kimseler savaşır. İşte bunlar da –yalnızca– İslam’ın savaşa dair ilke ve ölçülerine bağlı kalmak durumunda olan kimselerdir. Onların dışında bazı kimseler İslam devletini korumak amacıyla savaşa katılmış olsalar bile, ancak ücretli olarak savaşır ve zaten onlardan İslam’ın koymuş olduğu ilâhî ölçülere uymaları da beklenmez. Bu nedenle İslam, zimmîleri askerlik hizmetinden muaf tutmuş, onlara yalnızca ülke savunmasından doğacak masraflardan kendilerine düşen miktarı ödemelerini gerekli görmüştür. Gerçekte cizye ancak, kendilerine bu nedenle farz kılınmış bir paydır. Bu yalnızca, itaat ve bağlılığın sembolü değil, aynı zamanda askerlik hizmetinden muaf tutulmanın bir karşılığı ve ülkeyi koruma görevinin bir bedelidir. Bu nedenle cizye ancak, savaşabilecek erkeklerden alınır. Öyle ki, Müslümanlar herhangi bir dönemde, zimmîleri yeterince koruyamaz duruma gelince, topladıkları cizyeleri onlara iade ederler⁴¹. Nitekim

41. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. es-Serahsî, *a.g.e.*, I, 78-79; el-Merginânî, *a.g.e.*, Kitâbu's-Siyer, Ganimetlerin Paylaşımı ve Cizye Bölümü; İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, IV, 327-8; 369-70.

Müslümanların yaşadığı bölgelerde oturan Gayr-i Müslimler, dışardan gelecek düşman saldırılarına karşı kendi arzularıyla savunma hizmetlerine katılmak isterlerse, İslam devletinin onların bu isteklerini kabul etmesi mümkündür. Ancak bu hizmetler karşılığında onlardan cizye almaması gerekir. Belki yeri gelmişken şunu da açıklamak gerekiyor: Gayr-i Müslimler eğer *cizye* kelimesinden bir korku ve endişe duyuyorlarsa, hiç şüphesiz bunda katı tavırlı müslümanların din düşmanlarına karşı kullandıkları propaganda faaliyetlerinin büyük etkisi vardır. Oysa hakikaten böyle bir endişe ve korkuya gerek yoktur. Gerçekte cizye, İslam devletinin gözetimi altındaki Gayr-i Müslimler için hazırlanmış olan emniyet ve güvenliğin bir karşılığıdır. Bu karşılık ancak, ergenlik çağına ulaşmış, çalışıp kazanmaya gücü yeten erkeklerden alınır. Eğer cizye, İslam’ı kabul etmedikleri için Gayr-i Müslimlere gerekli bir ödeme olarak yorumlanırsa, yalnızca gücü yeten müslüman erkeklerden değil, müslüman kadınlardan da alınan ve üstelik cizyeye göre oldukça yüksek miktardaki zekat hakkında ne denilecektir? Yoksa, bu da İslam’ı kabul ettikleri için Müslümanlara farz kılınmış bir ödemedir mi denilecektir?

Müslümanlar Yermük savaşında Rumlarla karşılaşmak üzere büyük bir ordu toplayınca, kuvvetlerini aynı noktada bir araya getirebilmek için, Şam'da fethedilen bütün şehirleri terketmek zorunda kalmışlardı. Bunun üzerine Ebû Ubeyde b. el-Cerrah komutanlara yazdığı mektupta, zimmîlerden aldıkları cizye ve haracın geri verilmesini ve onlara şöyle denilmesini emretmişti: "*Bu savaş gâilesinden dolayı sizlere yardım edemeyeceğiz ve sizleri koruyamayacağız. İşte bu nedenle sizden aldığımız malları da geri veriyoruz.*"⁴² Daha sonra bütün ordu komutanları topladıkları malların tamamını onlara geri vermişlerdi. Yine bu konuda tarihçi el-Belâzurî de, Müslümanların Hıms'da alınan cizye mallarını Gayr-i Müslimlere geri verdikleri sırada, Müslüman olmayan tebaanın gönüllerinde oluşan sevgi ve merhamet duygularından şöyle söz etmektedir: "*Yöre halkı tek bir ağızdan şunları söylemişti: "Sizlerin yönetim ve adaleti, Allah'a yemin olsun ki, daha önce içinde bulunduğumuz zulüm ve zorbalıktan bize daha iyi geliyor."* Ayrıca şunları da eklemişlerdi: "*Tevrat'a andolsun ki, Herakl'in kumandanı bizleri yok etmeden Hıms şehrine giremeyecektir.*"⁴³

1) İslam Hukukçularının Koruması:

Şanlı tarihimizin ilk devirlerinde Gayr-i Müslimlere tanınmış haklar ve görevlere ilişkin bir takım hukukî ayrıntılar daha vardır. Bu konuya geçmeden önce, özellikle burada şunu açıklamak istiyoruz: Râşid halifeler döneminin sona ermesiyle başlayan Saltanat dönemlerinde zimmîlere karşı gösterilen haksız ve adaletsiz davranışlar karşısında onların himayesini, zalim hükümdarlara karşı onların yardımcı ve koruyucusu durumundaki müslüman hukukçular üstlenmişti. Bizzat yaşanan tarihî olaylardan birinde, Emevî halifesi el-Velîd b. Abdulmelik *Yuhanna* kilisesini Hıristiyanların elinden zorla alarak, mescide katmıştı. Ömer b. Abdulazhiz halife olunca, Hıristiyanlar el-Velîd'in kiliselerine yaptığını ona şikayet etmişler, bunun üzerine halife ilgili görevliye bir mektup yazarak mescide ilave edilen kilise yerinin Hıristiyanlara tekrar ilave edilmesini emretmişti⁴⁴.

el-Velîd b. Yezîd Kıbrıs'daki zimmîleri Rumlar'a yardımcı olacakları endişesiyle Şam'a sürgün etmişti. İslam hukukçuları buna itiraz etmişler, Müslümanlar da bunu büyük bir haksızlık saymışlardı. Nitekim Yezîd b. el-Velîd halife olunca, onları tekrar Kıbrıs'a geri göndermişti. Halk bu durumu oldukça hoş karşılamış ve adaletin tecellisi saymışlardı. İslam hukukçula-

42. Ebû Yusuf, *a.g.e.*, s.150.

43. el-Belâzurî, *a.g.e.*, s.143.

44. el-Belâzurî, *a.g.e.*, s.132.

ından İsmail b. İyâş (Ayâş) şöyle demişti: "Müslümanlar bundan hiç hoşlanmadılar. Fakihler de bunu büyük bir haksızlık saydılar. Daha sonra Yezîd b. el-Velhid b. Abdulmelik halife olunca, onları Kıbrıs'a geri gönderdi. Müslümanlar onun bu kararını memnuniyetle karşıladılar ve onu da âdil saydılar."⁴⁵

el-Belâzurî'nin rivayetine göre, "Ba'lbek harac memurundan şikayetçi olan bir grup zimmî Cebel-i Lübnan'da isyana kalkıştılar. Bunun üzerine Salih b. Ali b. Abdullah b. Abbas, savaşanları öldürmek ve savaşa katılmayıp kendi dinleri üzerinde sebat edenleri de köylerine geri göndermek üzere bir ordu gönderdi, Lübnan halkından bir kısmı da sürgün edildi. el-Kasım b. Sellâm'ın Muhammed b. Kesîr'den rivayetine göre, İmam el-Evzaî Salih'e uzun bir mektup yazdı, mektuptaki ifadelerin bir kısmı şöyledir: "...Bildiğim kadarıyla Cebel-i Lübnan'dan sürgün hâdisesinde senin onların büyük bir kısmını öldürüp geri kalanlarını da köylerine gönderdiğin zimmîler arasında, isyancılara karışmayan kimseler de vardı. Yüce Allah "Kimse başkasının günah yükünü taşımaz"⁴⁶ diye hüküm vermişken, nasıl oluyor da bazıları suç işledi diye büyük bir kesim sorumlu tutuluyor? Yerlerinden ve yurtlarından ediliyor? Oysa üzerinde durulmaya ve uyulmaya en layık olan hüküm Allah'ın bu hükmüdür. Korunup gözetilmeye en layık vasiyet de Allah Rasülü'nün vasiyetidir ki, o bu konuda şöyle buyurmuştur:

"Kim kendileriyle anlaşma yapılan bir kimseye zulmeder ya da gücünün üstündeki bir şeyle yükümlü tutarsa, karşısında beni bulur."⁴⁷

Tarih kitaplarında İslam alimlerinin her zaman zimmîlerin haklarını koruyup gözettiklerini gösteren bu ve bunun gibi daha pek çok örnek vardır. Her ne zaman müslüman bir yönetici ve hükümdar onlara zulüm ve baskı uygulasa, İslam hukukunun muhafızları durumundaki bu kimselerin kınama ve yermesinden kendilerini kurtaramamışlardır.

GAYR-İ MÜSLİMLERE TANINAN DİĞER HAKLAR

Buraya kadar İslam hukukunun/Şer'in zimmîlere tanıdığı ve İslamî yasalarda bulunması gereken haklardan söz ettik. Şimdi de kısaca İslam devletin bu çağda İslamî prensipler çerçevesinde Gayr-i Müslim vatandaşlarına verebileceği haklardan söz etmek istiyoruz.

45. Aynı eser, s. 161.

46. Zümer, 7.

47. el-Belâzurî, a.g.e., ss.166-7.

a) Parlamento Üyeliđi ve Seçimlere Katılma Hakkı:

Öncelikle seçim konusuna değinelim: İslam devleti ideolojiye dayalı bir sistem olduğu için, Demokratik Ulusal devletlerin azınlıklara seçimlerde uyguladığı hile ve desiseleri Gayr-i Müslimler hakkında uygulamaz. İslam'da Devlet başkanının görevi, İslamî esaslara göre devlet işlerini düzene koymaktır; Danışma Meclisi/Şûrâ'nın görevi ise, bu ideolojik sistemin işleyişinde Başkana yardımcı olmaktır. Bu nedenle, İslamî prensiplere inmayan kimselerin ne devlet başkanı, ne de danışma meclisinde üye olma hakları vardır. Aynı şekilde bu makamlara gelecek kimselerin seçiminde, seçmen olarak seçime katılma hakları da yoktur. Onlara ancak, mahallî seçimlerde ve belediye meclislerinde (Local bodies) oy kullanma ve üyelik hakkı verilebilir. Zira bu meclisler, hayat düzeni ile ilgili sorunlarla ilgilenmez. Bunların görevi yalnızca, yerel ihtiyaçları karşılayacak bir takım işleri yürütmektir.

b) Kültürel Bağımsızlık:

Gayr-i Müslimler, sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve devletin idarî işlerine görüşlerini kolayca sunabilmek için bağımsız bir temsilciler meclisi kurma hakkına sahiptirler. Bu mecliste oy kullanma ve üyelik hakkı yalnızca Gayr-i Müslimlere aittir; onlar bu mecliste tam bir hürriyete sahiptirler ve bu meclis kanalıyla (şu faaliyetleri yürütebilirler):

- 1) Kendi kişisel durumları ve işleriyle ilgili olarak yeni kanun teklifleri sunabilirler, daha önceki kanunlarda bazı düzenlemeler yapabilirler. Bu önerileri, Devlet başkanının onayından geçtikten sonra kanun şeklini alacaktır.
- 2) Hükümet düzenlemeleri ve danışma meclisinin kararlarıyla ilgili şikayetlerini, itirazlarını, ortaklaşa görüş ve önerilerini tam bir hürriyet içerisinde sunabileceklerdir. Yönetimin de buna âdil ve insafli bir şekilde yaklaşması gerekecektir.
- 3) Gerek kendileriyle, gerekse genel olarak devleti ilgilendiren konularda İslamî idareye çeşitli sorular yöneltebileceklerdir. Yönetim tarafından onların bu tür sorularını cevaplayacak kimseler görevlendirilecektir.

c) İfade ve Yazma Hürriyeti:

Gayr-i Müslimlerin İslam devletinde düşünme ve düşündüğünü ifade etme, yazma, görüş beyan etme, toplanma ve topluca kutlama yapma gibi

hürriyetleri aynen müslümanlarda olduğu gibidir. Burada Müslümanlara getirilen bir takım kayıtlar ve yükümlülükler onlara da gerekli olacaktır. Onlar yönetimi, görevlilerini ve hatta hukukun sınırları dahilinde bizzat devlet başkanını bile özgürce eleştirilebileceklerdir. Müslümanların onların din ve mezheplerini tenkid konusunda sahip olduğu haklar, onlara da İslam dinini tenkid konusunda tanınacaktır. Gayr-i Müslimlere gerektiği kadar, onları tenkid konusunda Müslümanların da hukukun dışına taşmamaları gerekir.

Kendi dinlerini öğerken de tam bir hürriyete sahip olacaklardır. Yönetim, Gayr-i Müslim birinin İslamî olmayan bir başka inanca geçmesine asla karışamaz. Fakat bu İslam devleti sınırları içerisinde kaldığı sürece bir Müslümanın kendi dinini bir başka dinle değiştireceği anlamına gelmez. Şayet dinini değiştirecek olursa, bundan doğacak ağır sonuçlara bizzat kendisi katlanmak zorunda kalacak, bu durumdan kendisini bu hale sevkeden Gayr-i Müslim sorumlu tutulmayacaktır.

Gayr-i Müslimler, İslam devletinde vicdanlarıyla çelişen inanç ya da fiile zorlanamazlar. Devletin kanunlarına aykırı düşmediği sürece, vicdanlarının uygun gördüğü her türlü fiili yapabilme hakkına sahip olacaklardır.

d) Eğitim:

Devletin, halkın geneli için tesbit ettiği eğitim sistemini kabul etmeleri gerekir. Fakat İslamî eğitimi benimsemeye zorlanamazlar. Kendi dinî eğitim faaliyetlerini, ya ülkedeki genel okullarda ya da kendilerine ait özel okullarda sürdürmeleri gerekir.

e) (Devlet Kademelerinde Alabilecekleri) Görevler:

Sınırlı bir takım başkanlık mevkileri dışında bütün devlet kademelerinde görev alabileceklerdir. Bu görevlerin taksiminde asla tutuculuk/taassup yapılmaz. Gerek Müslüman gerekse Gayr-i Müslim için yegane tercih ölçüsü, ehliyet ve yeterliliklerdir. Aralarında hiç bir yönden ayırım gözetilmeksizin onlardan hangisi yeterli ise, o göreve atanacaktır.

Başkanlık makamlarından kastedilen şey, temel İslam nizamının önemli siyasi mevkilerine ait makamlardır. Bu makamlara getirilme hakkı, güvenilir ve bazı vasıfları kendisinde toplayıcı olması açısından tecrübeli ve uzman kimselere aittir. Bu konuda temel bir kuralı açıklama sadedinde şunu söyleyebiliriz ki: Uygulamaya yönelik planların ortaya konulması ve çeşitli idarî görevlere yönelik hizmetler, oldukça önemli hizmetlerdir. Dolayısıyla bu gibi hizmetler, her ideolojik sistemde yalnızca sistemin esaslarına inanan

kimselere verilir. Bu gibi hizmetleri istisna edersek, zımmîlerin devlet işlerinin yürütülmesiyle alakalı –ve ehliyetlerine göre– en yüksek makam ve mevkilere gelmeleri mümkündür. Sözgelimi, onların *genel saymanlık, yüksek mühendislik ve posta genel müdürlüğü* gibi makamlara atanmalarında hiç bir engel yoktur.

Keza, askerî hizmetlerin dışında, orduda da yalnızca Müslümanlara ait makamlar yoktur. Savaş ve bizzat çatışma ile ilgisi olmayan konularda ordunun kapısı her zaman zımmîlere açıktır.

f) Kazanma ve Meslek Edinme Özgürlüğü:

İş, sanat, ticaret, ziraat ve diğer bütün meslek dallarının kapıları zımmîlere sonuna kadar açıktır. Bu konuda Müslümanların Gayr-i Müslimlere göre herhangi bir ayrıcalıkları ve üstünlükleri yoktur. Müslümanlar için olmayan herhangi bir kayıt ve yükümlülük Gayr-i Müslimler için de söz konusu değildir. Devletin her fedi ortak olarak –ister Müslüman olsun, isterse Gayr-i Müslim olsun– o iş sahasında çalışıp kazanma hakkına sahip olacaktır.

SON SÖZ

Netice itibariyle şunu belirtmemiz gerekir ki, İslam devleti her halukarda Gayr-i Müslim halkına bir takım haklar vermiştir. İslam devleti bu hakları, komşu gayr-i müslim devletlerin müslüman halka bunları tanıyıp tanımadığına ve onlara neler verip vermediğine bakmaksızın mutlaka verecektir. Biz elbette Müslümanı, kafirleri örnek alarak, sözgelimi onlar insaflı davranırlarsa, o da insaflı davranacak, onlar zulme yönelirlerse, o da zulme ve düşmanlığa yeltenecek şekilde işlerini düzenlemekten müstağni sayarız. Gerçek şu ki, biz müslüman olduğumuz için, açık ve kesin prensiplere bağlıyız. Dolayısıyla bizler, her halukarda idarî otoritemizin sınırlarını belirlemede ilkelerimize bağlı kalmalıyız. Vereceğimiz hakları iyi niyetle vermeli, yalnız kağıt üzerinde bırakmamalı, onu bizzat uygulamalı ve gerçeğe dönüştürmeliyiz. İnşallah bu şekilde halka karşı yüklediğimiz sorumluluğu adalet ve doğrulukla yerine getirebiliriz.